

جبهه ملی و درک ناصحیح از مبارزات انقلابی

۸ دی ۱۴۰۰ ساعت ۱۹:۵۶

با کودتای ۲۸ مرداد علیه دکتر مصدق و دستگیری مصدق و رهبران هوادار او فعالیت جبهه ملی متوقف شد. اگر چه بعضی از فعالان آن در نهضت مقاومت ملی به مبارزه با حکومت ادامه دادند. با رشد نارضایتی ها و گشایش نسبی فضای سیاسی کشور در سال ۱۳۳۹ رهبران و اعضا و هواداران جبهه ملی فعالیت سیاسی خود را از سر گرفتند.

نویسندگان: حسین محمدی - افسانه خانی

نام جبهه ملی نخستین بار بر گروه ۲۰ نفره ای گذاشته شد که همراه دکتر مصدق برای اعتراض به آزاد نبودن انتخابات دور شانزدهم مجلس شورای اسلامی به مدت چهار روز در دربار تحصن کردند. اما در خواست آنان نتیجه ای در برداشت. متحصنین پس از ترک دربار در خانه دکتر مصدق گرد آمدند و درباره موضوعی تصمیم گرفتند که اهمیت آن به مراتب فراتر از مبارزه انتخاباتی بود. ۱ روز اول آبان ماه ۱۳۲۸ دکتر مصدق متحصنین دربار را به منزل خود در احمد آباد دعوت کرد تا با انسجام گروهی هر چه بیشتر از حقوق ملت ایران دفاع شود. در اینجا دکتر حسین فاطمی ضمن نطقی اظهار داشت: اکنون که فواید کار دسته جمعی بر عموم رفقا روشن گردید و قدرت و نفوذ اتحاد و وحدت بر همه معلوم شد، خوب است که این عده برای پیشبرد کارهای مهم سیاسی و مملکتی دست به دست هم داده و به نام جبهه ملی ایران تحت نظم و دیسیپلین خاصی شروع به مبارزات برای پیشبرد اهداف مختلف نماییم. ۲

در ماه های بعدی چهار سازمان حزب ایران، حزب زحمتکشان، حزب ملت ایران و جامعه مجاهدین اسلام به جبهه ملی پیوستند و پشتیبان اصلی و سازمان یافته دکتر مصدق را تشکیل دادند. ۳ جبهه ملی در سال ۱۳۲۹ فشار سیاسی خود را بر ملی شدن نفت متمرکز کرد، چند اجتماع پرشور در سراسر کشور تشکیل داد و از طریق روزنامه های وابسته به خویش به ویژه روزنامه باختر امروز به سردبیری دکتر فاطمی توجه ملت را به اهمیت مبارزه در راه ملی کردن نفت جلب کرد. تظاهرات گسترده در دفاع از ملی شدن این صنعت در سراسر کشور ادامه یافت تا در نهایت در ۲۹ اسفند ۱۳۲۹ نفت ملی شد. ۴

کودتای ۲۸ مرداد و تضعیف جبهه ملی

با کودتای ۲۸ مرداد علیه دکتر مصدق و دستگیری مصدق و رهبران هوادار او فعالیت جبهه ملی متوقف شد. اگر چه بعضی از فعالان آن در نهضت مقاومت ملی به مبارزه با حکومت ادامه دادند. با رشد نارضایتی ها و گشایش نسبی فضای سیاسی کشور در سال ۱۳۳۹ رهبران و اعضا و هواداران جبهه ملی فعالیت سیاسی خود را از سر گرفتند. در روز ۲۲ تیرماه ۱۳۳۹ به دعوت دکتر

غلامحسین صدیقی هفده تن از شخصیت های جبهه ملی در منزل او گرد آمدند و در زمینه تشکیل یک سازمان سیاسی به توافق رسیدند و روز بعد نام جبهه ملی دوم را برای آن برگزیدند و در روز ۳۰ تیر اعلامیه تشکیل آن در سراسر کشور انتشار یافت. ۵ در این دوره با تشکیل کابینه علی امینی در سال ۱۳۴۰، رهبران و فعالان جبهه ملی نتوانستند در زمینه برخورد مناسب به اتفاق نظر برسند. جبهه ملی در روز دوم بهمن ۱۳۴۱ اعلامیه ای منتشر کرد که در آن از مردم خواسته شده بود در همه پرسه ۶ بهمن بگویند: اصلاحات ارضی آری، دیکتاتوری نه. در همان روز اعضای شورای مرکزی حزب دستگیر شدند. اعضای جبهه ملی در اواسط شهریور سال ۴۲ از زندان آزاد شدند. ۶ با آزادی اعضای جبهه اختلافات میان آن ها بالا گرفت، بحث انگیز ترین موضوع بر سر ساختار جبهه ملی بود و اینکه همه احزاب باید در جبهه ادغام شوند. پس از مبادله نامه هایی که بین دکتر مصدق و جبهه ملی در اردیبهشت و خرداد ۱۳۴۳ صورت گرفت، سران جبهه ملی به رهبری الهیار صالح از فعالیت های سیاسی دست کشیدند و سیاست صبر و انتظار را در پیش گرفتند. ۷ جبهه ملی سوم ادامه طبیعی جبهه ملی دوم بود. گروه های عضو جبهه ملی سوم در ۷/۵/۴۴ اعلام موجودیت کردند، اما قبل از شروع و گسترش فعالیت فروپاشید. ۸

جبهه ملی چهارم و انقلاب اسلامی

با اعلام فضای باز سیاسی در کشور که زمینه تشکیل، سازماندهی و فعالیت نیروهای اپوزیسیون را فراهم کرده بود، جبهه ملی چهارم در آبان ۵۶ فعالیتش را از سرگرفت. در روز ۲۸ آبان اتحاد نیروهای جبهه ملی طی صدور بیانیه ای اعلام موجودیت کرد. حسینی به عنوان رئیس شورای مرکزی و سنجابی، بختیار، فروهر، رضا شایان و مشیری به عنوان اعضای کمیته مرکزی انتخاب شدند. ۹

در ۳۰ تیر ۵۷ اتحاد نیروهای ملی به جبهه ملی چهارم تغییر نام داد. در این شکل ریاست هیأت اجرایی بر عهده کریم سنجابی بود. ۱۰ دکتر سنجابی با مسافرت به پاریس، در روزهای ۱۳ و ۱۴ آبان در پاریس امام(ره) را دو بار ملاقات کرد. دکتر سنجابی درباره این ملاقات چنین بیان می کند: من آماده حرکت به پاریس بودم که شنیدم حضرت آیت الله خمینی از نجف به پاریس رفته اند. طبیعی است که یک رهبر جبهه ملی ... با شخصیتی که مقام درجه اول و رهبر مسلم روحانیون است وارد ارتباط و مذاکره شود. ۱۱ دکتر سنجابی جلسه اولین ملاقات را بدین گونه شرح می دهد: من ابتدا به عنوان یک مسلمان و یک ایرانی حضور حضرت آیت الله خمینی که امروز تمام حرکات ایران زیر نظر ایشان قرار دارد، رسیدم گفتم ... برای این به اینجا آمده ام تا موضع جبهه ملی را برای شما تشریح کنم. ۱۲ در ملاقات دوم امام پذیرفتن دکتر سنجابی را مشروط به اعلام صریح مواضعش در مورد سلطنت و شاه می کند. دکتر سنجابی نیز طی اعلامیه ای سه ماده ای مواضع زیر را اعلام می کند:

- سلطنت کنونی ایران فاقد پایگاه شرعی و قانونی است.

- جنبش ملی ایران با وجود بقای نظام سلطنتی غیرقانونی، با هیچ ترکیب حکومتی موافقت نخواهد کرد.

- نظام حکومت ملی ایران باید بر اساس موازین اسلام و دموکراسی و استقلال به وسیله مراجعه به آرای عمومی تعیین گردد. پس از بازگشت دکتر سنجابی از پاریس، شاه از او برای تشکیل دولت دعوت می کند. دکتر سنجابی ضمن مذاکراتی از آن امتناع می کند. پس از خودداری دکتر سنجابی، شاه سراغ دیگر عضو نهضت آزادی یعنی بختیار می رود. شاه در مذاکرات خود با بختیار ضمن قبول شروط بختیار، او را به عنوان نخست وزیر به مجلسین معرفی می کند.

قبول پست نخست وزیری از سوی بختیار سبب طرد و اخراج او از نهضت آزادی می شود. پس از ورود امام به کشور در ۱۲ بهمن، دکتر سنجابی تنها یک بار ایشان را ملاقات می کند و آن هم شب دوم بعد از آمدن ایشان است. ۱۳ اما چرا جریانی که سال ها

مبارزه کرده بود به این راحتی زمین را خالی می کند؟

می توان گفت از آن جبهه ای که نهضت ملی شدن نفت را به ثمر رسانده بود، بعد از قلع و قمع اعضا و احزاب وابسته به آن در جریان کودتای ۲۸ مرداد، چیزی بیش از یک نام و اسطوره و یک خاطره سیاسی باقی نمانده بود تا یک جریان منسجم و مؤثر مخالف با رژیم ۱۴ جریانی که بعد از این حادثه، اعلام موجودیت، اعلام انحلال، نهایت عملکردش شده بود. جریانی شده بود که اختلاف و افتراق در تمام مراحل فعالیتش آن را همراهی می کرد. وجه بارزش این بود که هیچ برنامه و سازماندهی مشخص و منسجمی برای آینده سیاسی اش نداشت. برد و حیطة نفوذش با تکیه بر ایدئولوژی ملی گرایی و دموکراتیک محدود به بخشی از طبقه متوسط، دانشگاهی و تحصیل کرده بود. دیگر خبری از سیل هوادارانی که فریاد زنده باد مصدق را سر می دادند، نبود. جدای از کاستی ها و ضعف های بالا، شاید غرور ناشی از پیشکسوتی در مبارزه نیز سبب شده بود که آنقدر دیر به فکر مبارزه حقیقی با حکومت پهلوی بیافتد و در نهایت نیز با عدم درک صحیح از واقعیت های محیطی، نتوانستند پشتیبانی و حمایت مردمی را کسب نمایند.

پی نوشتها

۱. همایون کاتوزیان، مصدق و نبرد قدرت، ترجمه احمد تدین، تهران: رسا، ۱۳۷۹، ص ۱۵۰.
۲. سعید صمدی پور، جبهه ملی ایران، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۸، ص ۴۶.
۳. یرواند ابراهامیان، ایران بین دو انقلاب ترجمه یحیی گل محمدی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۳، ص ۳۱۲.
۴. محمد علی موحد، خواب آشفته نفت، جلد اول، تهران: کارنامه، ۱۳۷۸، صص ۱۱۲-۱۱۵.
۵. عزت الله نودری، تاریخ احزاب سیاسی در ایران، شیراز: نوید شیراز، ۱۳۸۰، ص ۷۰.
۶. صمدی پور، پیشین، ص ۱۲۴.
۷. شصت سال خدمت و مقاومت، خاطرات مهندس بازرگان در گفتگو با غلامرضا نجاتی، جلد اول، تهران: رسا، ۱۳۷۸، ص ۴۰۵.
۸. جبهه ملی به روایت اسناد ساواک، جلد اول، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات، ۱۳۷۹، صص یازده و دوازده.
۹. علی کریمی مله، تاریخ چهل ساله جبهه ملی، فصلنامه پانزده خرداد، ش ۲۱، بهار ۱۳۷۵، ص ۲۸.
۱۰. جبهه ملی به روایت اسناد ساواک، پیشین، ص چهارده.
۱۱. خاطرات سیاسی دکتر کریم سنجابی، تهران: صدای معاصر، ۱۳۸۱، ص ۳۲۳.
۱۲. انقلاب ایران به روایت رادیو بی بی سی، زیر نظر عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران: طرح نو، ۱۳۷۲، ص ۲۷۴.
۱۳. خاطرات سیاسی دکتر کریم سنجابی، پیشین، ص ۳۵۶.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۳۶۹۹۴/انقلابی-مبارزات-ناصحیح-درک-ملی-جبهه/>